

Digitales Brandenburg

hosted by **Universitätsbibliothek Potsdam**

Sifre Kodesh

‘im targumim u-ve’urim mi-meḥabrim shonim

Sefer Yesha‘yah

Landau, Moses I. Landau, Moses I.

Prag, 598 [1837 oder 1838]

גי היעשי

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-9106

לבו וגו' ויעזוב את עבדיו
 ואת מקנהו (שס ט') ועוד
 בדברי הימים (ב' י') ובני
 ישראל היושבים בערי
 יהודה ומלוך עליהם
 רחבעם היה לו לומר
 מלך עליהם רחבעם:
 (ג) ושאתם - ותקבלון
 אולפן חדת: ממעיני
 הישועה. כי ירחיב לבם על
 ידי ישועה הנאה להם
 ויתגלו להם רזי התור'
 שנשתבחו בגלות ע"י הכרז':
 (ד) עלילותיו. מעלליו:
 הזכירו. לשבח כי נשגב הוא:

(ג) וישאבתם מים בששון
 ממעיני הישועה:
 (ד) ואמרתם ביום ההוא
 הודו ליהוה קראו בשמו
 הודיעו בעמים עלילותיו
 הזכירו כי נשגב שמו:
 (ה) זמרו יהוה כי גאות עשה
 מידעת זאת בכל הארץ:
 (ו) צהקי ורגי יושבת ציון
 כי גדול בקרבך קדוש ישראל:

יג (א) משא בבל. משא
 פורענות שעל בבל:
 (ב) על הרשפה שאונם.
 להקבץ על הר שקט ובוטח
 בשופי שאונם לגוי' והרימו
 קול לנקבלים שיבאו עליו:
 להם הניסו יד. לרחוקים
 שאין יכולי' לשמוע ויראו
 אות הנפ'סיד ויבאו בפתחי
 נדיבים של שרי בבל: פתחי.
 כמו בפתחי כמו ותשכ בית
 אבי' (בראש' ל"א) הנפתר
 בבית אביה. ומנחם בן
 סרוק פתר חרב' כמו והמה
 פתחות (תהלים ק"ה):
 (ג) אני לויתי למקדשי.
 שיבאו ויתחילו להתגרות
 צם והם פרס ומדי אנשי
 כורש ודריוש שזמנתי' לכך:
 קראתי גבורי לאפי. לעשות
 חרון אפי בהם שהם עליו
 גאותי שאני מתפאר בהם:
 ובלי

יג

(א) משא בבל אשר חזה ישעיהו
 בן אמוץ:
 (ב) על הר-נשפה שאונם
 הרימו קול להם הניפו יד
 ויבאו פתחי נדיבים:
 (ג) אני צויתי למקדשי
 גם קראתי גבורי לאפי
 עליוי גאותי:

קול

מודעת קרי

ב א ו ר

(ג) וישאבתם, גם זה מן השיר, המזכיר יקראו אל העם כי ישאנו מים בששין, והרד"ק
 אמר שהוא דרך משל כשואב מים מן המעין שלא יפסקו מימיו, וכן דעת הראב"ע, ולדעתו
 הכוונה על עולי גולה אשר יעבדו נאמן מלחה במדבר ישמון כי ילכו בלילות נהר, וכמו
 שאמר אפתח על שפיים נהרות וגו' אשים מדבר לאנש מים (להלן מ"א י"ח), וגם זה הוא כמו
 שקרם

- (ג) אונד איהר שעפֿעט וואַססער אין וואַנע , אויס דען קוועללען דעם היילם ,
- (ד) דאָן שפרעכעט איהר אַן יענעם טאָנע : פֿריווט דען עוויגען , רופֿעט אויס , זיינען נאָמען , פֿערקינדעט אונטער דען פֿאַלקערן זיינע טהאַטען , ריהמט דאָס ערהאַבען זיין , זיין נאָמע .
- (ה) לאַכזינגעט דעם העררן , דען העררליכעם האַט ער געטהאָן , קונד זיין דיעזעס אויף דער גאַנצען ערדע .
- (ו) וויבצע אונד פֿראַהלאַקקע בעוואַהנערין ציון'ס , דען גראַס איווט אין דיינער מיטטע דער הייליגע ישראל'ס .

יג

- (א) פֿערהאַנגנים בכל'ס , וועלכעס ערשויעט ישעיהו זאָהן אמוץ .
- (ב) אויף איינעם בערגע האַראַגענד ריכטעט אויף, איין פּאַניער , ערהעכט דיא שטיממע פֿיר זיא , שווינגעט דיא האַנד , דאָס זיא איינציעהען אין דיא פּפֿאַרטען דער פֿירשטען .
- (ג) איך האַבע אויפֿגעכאַטען מיינע געזייהטען , אויך האַבע איך בערופֿען מיינע העלדען צו מיינעם צאַרנגערֿיכט , דיא ענטציקטען מיינער האַהייט .

שאלל

פקים בדרך נלאתם ממלרים כי הנה לוב ויזונו מים. (ד) הודו, הוא שיר הלויים שנכר שרו בימי דוד, (דהי"א ט"ו ח'). (ה) כי גאוח עשה, ע"ד שירח הים אשירה לה' כי גאהגאה (שמות ט"ו א'). (ו) צחלי, יראה לי כי מן הודו עד סוף הפרשה הוא שיר יושר כאשר יבואו לעיר הקדש לבוא להשתחיות לה' וכהנים על עבודתם ולוים בשירים וחמרים ולכן הוכפל בפסוק ד'המאמ' „ואמרת ביו' ההוא“ כי עד שם שרו בדרך כאשר אמרנו ועתה כאשר יבאו אל הנחל ואל המנוח' עוד יאמרו הודו ונומר .

פה יתחיל חלק שני מספר ישעי' (עיין במבוא) והוא כולל חזות קצות על כל העמי' הנודעי' בעת שהיא לשם ולתהלה, ויגיד כי י' יעשה כלה לכל הגוי' ההם, אך את זרע יעקב לא ימאס ולא יגעל אם גם ייסרם למשפט. והנה גם ישעי' גם

ירמי' ויחזקאל הנביאים אחריו הלכו בזה בעקבות בלעם (וכבר אמרו חז"ל מזה כתב פרשת בלעם) שגם הוא נשא משלו על גוים רבים ועלומים ואמר כי אחריתם עדי אובד. — ויראה לי כי יען בעלי האסופות אשר ערכו למינו ספרי הקדש היו עזרא וסיעתו במקובל אליו, והם מעולי בבל, לכן הקדימו בחלק הזה המשא על בבל והראב"ע אמר: הזכיר מפלת בבל אחר מפלת אשור, כי בבל השחית את אשור. — הנבואה הזאת נמשכת עד פרשה י"ד פסוק כ"ח כאשר נבאר .

יג (א) משא, תרגם הרב: „פֿערהענגנים“, כי מלה זאת בל"א דומה למלת משא בעברית כפי מקורו, כי משא ונטל דומים בהוראה, ויהיה משא בענין כי נטל עליו, כלומר מה שנכר מיועד, וכאלו נכר הוא מיטל על האדם, וכן הוא בל"א „פֿערהענגנים“ הדבר המיועד לבוא בלתי ספק כאלו נכר הוא תלוי מעל ראשו. (ב) גשפה, הר גבוה ותלול כמו וילך ש פי (במדבר כ"ג ג') וכמוהו. שאו גם, לאותם שהם רחוקים ביותר ולאותם שהם קלם קרובים ירימו קיל ויניפו יד. פחחי נדיבים, נחמר ב"ת השמש, והענין בפתחי ורכים כנה, — (רד"ק), ונדיבים תרגם הרב „פֿירטטען“ כדעת הרד"ק, שהוא כמו להושיבי עם נדיבים וגו' (תהלים קי"ג ח'), ויפה העיר החכם געזעניוס שהוא כמו מלת „סירחן“ בלשון יון כנודע, והביא לראיה, איה בית נדיב ואיה אהל משכנות רשעים (איוב כ"א כ"ח), ואף שיש לדחות ראיתו (עיין שם רש"י ורלב"ג), הנה גם הראב"ע פירש שם, נדיב בעל מאון ואינו לדיק, ואף גם שהדבר נכון. מפאת עלמו מבלי ראיה. (ג) למקדשי, כמו שחרגם יובתן למזמני כי זה עקר הוראת קדש כנודע. קראחי, בענין ראש קראחי שם בללזל (שמות ל"א ב') שגם הוא מענין הזמנה (בעשטיחווען), והוא נרדף למקדשי, קראחי לגבורי כי יהיו בלי זעמי. עליו גאוחי, לפיכך המה גבורי כח כי המה יעליזו ברום נבורתו אשר אללתי עליהם, וכן אשר הראב"ע שמתים בנבורה אשר שמתו בהם, וזאת גם כיוור

(ד) וכלי זעמו. הם נצורי מרי וסרס: לחבל כל הארץ. של נבל: (ז) נשוד. כיום ביזה מאת הקב"ה יבא: (ז) כל ידיב. של נבל: (ח) לזרים וחבלים. הם לשון יסורי אשה הנורעת לילדן שלזרי דלתי בטנה מחברקים להפתח: יחילוק. חיל וחלהלה לשון רמת הכ: איש אל רעהו יחמהו. בני נבל על הזונאי עליהם כי משוני' הם: פני להבי' פניהם. אומר אני שפניהם להובים ומאויימין מאד. או יל' שה' עם חושבי מחשבות ואת בני נבל (דימה) לה' על שם החימהון: (ט) וחטאי'. חוטאיה: (י) וכסיליהם. מזלותיה': יהלו. יאירו וכן בהלך נרו (איוב כ"ט) וכן אור כיהל (שם ל"א): חשך השמש. מתוך לרחם נראה להם כאלו חשך השמש:

על

ב א ו ר

כוונת הכנ המחרגס. (ד) קיל, לדעתי הענין, כי בעמי' ראו הנס המורס בראש ההרים והמאספו שמה. דמות, לדעת המפרשים שהקיל דומה לשאון עם רב, ולפי דעתי דמות הוא כמו לל, כי ענינם אחד, והכוונה כי מרטיק לא נראה חמונת האנשים כי כסו אותם עליו יערי הכרים, רק ראו כלמס מתנוועע הנה והנה בין העלים. ה' צבאות השקד, אחרי אשר נאספו שם יפקד ה' לנא מלחמה. (ה) מקצה השמים, ע"ד הפלגה והוא כפל מארץ מרחק. ה' וכלי זעמו, הפעל בא בראש המקרא עומד במקום שנים, כי שעורו

(ד) קול המון בְּהָרִים
דְּמוֹת עֶסֶרֶב
קוֹל שְׁאוֹן מִמְּלָכוֹת גּוֹיִם נְאֻסְפִים
יְהוָה צְבָאוֹת מִפְּקֵד צְבָא
מִלְחָמָה:

(ה) בָּאִים מֵאֶרֶץ מֶרְהָק
מִקְצֵה הַשָּׁמַיִם
יְהוָה וְכָלֵי זַעְמוֹ
לְחַבֵּל כָּל־הָאָרֶץ:
(ו) הִלְיָלוּ כִּי קָרוֹב יוֹם יְהוָה
כְּשֶׁד מִשְׁדֵּי יְבוּא:

(ז) עַל־כֵּן כָּל־יְדֵי הַרְפִּינָה
וְכָל־לֵבב אֲנוּשׁ יִמָּס:

(ח) וְנִבְהָרוּ וְצִירִים וְחַבְלִים יֵאָחֲזוּן
כִּי־זָכְדָה יַחֲלוֹן
אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ יִתְמָהוּ
פָּנָי לְהַבִּים פְּנֵיהֶם:

(ט) הִנֵּה יוֹם־יְהוָה בָּא
אֲכַזְרִי וְעִבְרָה וַחֲרוֹן אַף
לְשׁוֹם הָאָרֶץ לְשָׂמָה
וְחִטְאִיהָ יִשְׁמִיד מִמֶּנָּה:

(י) כִּי־כֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכִסְיֵיהֶם
לֹא יִהְיוּ אֹרֶם
הַשֶּׁךְ הַשֶּׁמֶשׁ בְּצִאתוֹ
וַיִּרַח לֹא־יִגִּיהַ אֹרֶן:

(ד) שאללגעטאזע אויף דען בערגען,
 שאטטען איינער פֿאלקסמענגע,
 שאללגעטיממעל קאָנגליכער פֿאלקער פֿערבינדענד —
 דער עוויגע צבאוח מוסטערנד אין קריעגסהער.
 (ה) זיא קאָממען אויס פֿערנעם לאַנדע,
 פֿאָם ענדפונקט דעם היממעלס,
 דער עוויגע מיט דען ווערקצייגען זיינעם גריממעם,
 צו פֿערדערבען דיא גאַנצע ערדע.
 (ו) היילעט, דען נאָהע איזט דער טאָג דעם העררן,
 וויא געוואַלטטהאַט דיא פֿאָם געוואַלטיגען קאָממעט.
 (ז) דאָרום ווערדען אַללע האַנדע ערשלאַפֿען,
 אונד יעדעס מענשענהערץ פֿערגעהן.
 (ח) זיא זינד בעשטירצט, קראַמפֿע אונד וועהען פֿאַססען זיא,
 וויא דיא געבאַרערן ווינדען זיא זיך,
 איינער שטאַרט דען אַנדערן אָן,
 געזיכטער פֿאַלל גלוטהען זינד איהרע געזיכטער.
 (ט) זיעהע, דער טאָג דעם העררן קאָממעט,
 גרויזאָם מיט שטורם אונד צאָרגלוטה,
 צו אומוואַנדעלן דאָ לאַנד צור וויסטע,
 אונד זיינע זינדער צו פֿערטילגען דאָרויס.
 (י) דען דיא שטערנע דעם היממעלס אונד זיינע בילדער,
 לאַססען ניכט לייכטען איהר לייכט,
 פֿערדיסטערט איזט דיא זאָנע ביא איהרעם אויפֿגאַנג,
 אונד דער מאָנד לאַסט ניכט שיממען זיין לייכט.

אונד

שעורו ה' בא וכלי זעמו,
 וסיו של וכלי כמו עס,
 וכן ויוסף היה צמלים
 (שמות א' ו') ועוד כמוהו.
 והרד"ק במכלול (בהוראת
 הו"ו) פתר אותו כמו
 בכלי זעמו והענין אחד.
 (ו) הלילו, ליושני בבל
 ידבר. כשד משדי, לאן
 נופל על לשון, ושד תרגם
 הרב כדעת הרד"ק מן
 החזק וכן פירש הראב"ע
 בשם י"א משדי מגבור,
 כי על הש"י לא יולדק היטב
 שינוא השד מאתו כנודע.
 (ז) כל ידים חרפינה,
 מלהחזיק בלי מלחמה.
 לבב אנוש ימם, לא קס
 רוח באיש לעמוד על נפשו.
 (ח) ונבהלו, בתחלה כאשר
 יראו כל המיל הזה הבא
 עליהם יבהלו וכמעט חלף
 נפשם, ואח"כ תבוא להם
 הרגשת זיירים וחבלים.
 יאחוון, הנכון כדעת יונתן
 שנחלק המ"ם בנו"ן ושעורו
 יאחזום, כי ה' רים וחבלים
 יאחזו איתם, אבל במלת
 יחילון הנו"ן נוספת כי הוא
 עומד. יחמהו, לדעתי
 הענין כי כל איש יחמה
 על רעהו שהי' לו שם בנבזים, ועתה הוא כגבר אין איל לא יוכל להושיע, ולזה פני להבנים פניהם מחרון
 אף שיהיה לאיש על רעהו על אשר רפו ידי וכל יאזור מיל. (ט) הארץ, ארץ בבל. וחטאיה, לדעתי
 הו"ו לנתינת טעם כלומר בעבור זאת אשים הארץ לשמה למען השדר חטאיה, כי כל עוד שתהיה
 נשוח לא ימוש החוטאים מקרבה, ויתורגם: "חזון זיונע זינדען דערויס לו פֿערטילגען".
 (י) ובסיליהם, מלאנו היחיד מאנו באיוב (ט' ע', ל"ח ל"א) ובעמוס (ה' ט') ותרגם הארמי
 באיוב נפלא וכן תרגם יונתן כאן ונפיליהו, (אבל בעמוס, עשה כמה וכסיל,
 העתיק כסילא, וזה באמת פלא, כי לדעת חז"ל הלא תרגום של כל הנביאים מידי יונתן,
 מדוע שינה את טעמו). והנה הרב בעל מסיף ערוך בערך נפלא אמר ח"ל: א"כ פירוש
 בלשון יון ענן וענ, ונקראו כן הכוכבים אשר הם חמונים ונמעט לא יאירו אורם (כעבעו)
 טטערגע) ע"כ, אולם כאן לא ילדק הפירוש הזה היטיב, כי א"ך יאמר שלח יהלו עוד, אם
 כבר מיום היותם חשך תארם, אם לא נאמר שהו"ו היא להשוות (עיין מכלול) והכוונה
 שהכוונים המזהירים יחשיכו כמו הכסילים, וגם זה רחוק כאשר יבין המשביל. וחכמי העמים
 אשרו שלדעת יונתן הוא מן הנפילים היו בארץ, והיה זה כונן אחד אשר לפי מחשבות
 עובדי כוכבים שם היה משכן לאחד מן הגבורים אשר מעולם אנשי השם ואמרו שהוא הכוכב
 קריקון, שנקרא גם בלשון ערבי ענק (דער ריעזע), ונא ברבים לפי שהרבה נפילים שמו
 בכוכבים משכנם כנודע, והם דומים בתנניתם אל קריקון. והכנס געזעניוס רלה להוכיח
 בטוב טעם ודעת כי כסיל הוא נמרוד, ואמר שכסיל הוא נרדף עם ראע (והוא אמת באמרם
 אין אדם חוטא וכו') ונמרוד היה כפי הקבלה מורד בקונו ושמו יגיד עליו, ולדעתו עיקר הוראת
 כסיל הוא הנטחון והתקוה, כי ה' יהיה בנסלך (משלי ג' כ"ו) וע"מ נקנה הלא יראתך
 נסלתך

(יא) ופקדתי על-תבל רעה
ועל-רשעים עונם
והשבתי גאון זדים
וגאות עריצים אשפיל:
(יב) אוקיר אנוש מפו
ואדם מכתם אופיר:
(יג) על-כן שמים ארגזו
ותרעש הארץ ממקומה
בעברת יהוה צבאות
וביום חרון אפו:
(יד) והיה כצבי מדה
וכצאן ואין מקבץ
איש אל-עמו יפנו
ואיש אל-ארצו ינוסו:
(טו) כל-הנמצא יהקר
וכל-הנספה יפול בהרב:
(טז) ועלליהם ירששו לעיניהם
ישסו בתיהם
ונשיהם תשגלנה:

(יא) על חבל. על ארלם:
(י) אוקיר אנוש מפו. בו
בליל' אכנד את דניאל מפו
כשהניאזהו לקרות מכתב
מנ' מ אחקל ופרסין (דניאל
ה') באדן אמר בלשאלר
והלנישוית דניאל ארגונא
וג': מכתם אופיר. קבולת
זהב אופיר: (יג) שמים
ארגזו. כל כנאס ירגז
כצא-ל שרי' על כנל שאין
הקב"ה נפרע מן האומות
עד שנפרע משריהם תחלה
שנ'פקוד ה'על כנא המרו'
צמרוס (לקמן כ"ד) ואמר
כך על מלכי האדמה ואומר
איך נפלת משמים הילל בן
שחר (לקמן י"ד) ואמר בן
נגדעח לארץ חולש על גוים
אף כאן תחלה שמים ארגזו
ואמר כך ותרעש הארץ
ירעשו יושבי' לקול מפלחה
שיתמהו בדבר: (יד) והיה.
יושב כנל: כנבי מדח.
ממקומו: (טו) כל הנמצא.
בחון ידקר: וכל הנספה.
על בני העיר להיות נקלט
עמהם צמור יפול בהרב
כשתלכד העיר. נספה לשון
ספות הרוב (דברי' כ"ד)
כמו שזו שנ' על שנה (לקמן
כ"ט) ספו על זבתיכס
(ירמיה ז') אקויילייר
בלע"ז: (טז) ירוטשו.
יתבקעו ובן נערי'תרעשנ':
הנני

הנני

חשככנה קרי

ב א ו ר

כסלתך (איוב ד' ו'), ומזה היו נקראי' מזרות השמים כסילים, כי בעת ההיא כל יושני
תבל אך בהם שמו כסלם, אולם ביחוד קראו לניכב אחד, אשר כפי דעתם בידו להטיב
ולרע יומר שאר הכוכבים, בשם כסיל (ובמו שקראו התוכניים האחרונים אחד מכוכבי
לכת בוכ ב נפרע), והם מסכים למה שאמר הר"ק בפירושו לספר עמוס (במקום הנזכר)
וח"ל: זכר אלה הכוכבים (כימה וכסיל) כי בהם קיום התנואה בזמניהם, וזה היסד זה
ושניהם קיום העולם, ע"כ. ויען שתורתנו הקדושה והתמימה הרחיקה האמונה הנפסדת
הזאת בתכלית הריחוק, כי לא יאותה כלל לאיש לו דעה נכונה ולב להבין, לכן קראו בני
ישראל לכל איש נבער מדעת ופתי אשר יאמין לכל דבר בשם כסיל. ואולי נקרא גם בעבור
זאת חלק מן הבטן כסל וכסלים, ויעש פומה עלי כסל (איוב ע"ו כ"ז) אשר על הכסלים
(יקרא ג' ד'), כי הכסלים הם עלבני החתנים (וינדרען, ווסקעון) והם עקרי הירכים (כמ"ט

הי"ד

- (יא) אונד איך פֿערהענגע איבער דיא וועלט אונגליק, אונד איבער פֿרעפֿלער איהרע שטרעפֿע, איך ברעכֿע דען האַלמוטה דער פֿרעכֿען, אונד דען איבערמוטה דער טיראַנגען בייגע איך.
- (יב) איך מאַכֿע זעלטנער דען מענשען אַלס גאַלד, דען אירדישען אַלס אופֿיר'ס מעטאַלל,
- (יג) דאַראַב ערשיטטערע איך דיא היממעל, אונד עס שוואַנקט דיא ערדע אויס איהרער שטעללע, אים גריממע דעס עוויגען צבאות, אַם טאַגע זיינעם גליהענדען צאַרנעם.
- (יד) מאַן ווירד וויא איין פֿערשייכטעם רעה, וויא איין שאַפֿף דאַז נייעמאַנד היימֿיהרט, יעדער ווילל זיך צו זיינעם פֿאַלקע ווענדען, יעדער אין זיינע היימאַטה פֿליעהען.
- (טו) דאָך דען מאַן אויפֿפֿינדעט ווירד דורכֿבאַהרט, ווער זיך איינשליסט, פֿאַללט דורכֿ'ס שוועררט.
- (טז) אונד איהרע קינדליון ווערדען צערפֿליישט פֿאַר איה־רען אויגען, געפֿלינדערט ווערדען איהרע הייזער, אונד איהרע ווייבער געשאַנדעט.

זיע-

הרד"ק נאָרש נסל) והאדם נשען עליהם וידמה כאלו יבטח בהם. אולם נעיקר כוונת יונתן שתרג' נס לא יראה לי שהוא מהוראה הראשונה שהביא הערוך בערך נפל שהוא תרגום של חרגול (ועיין בערך רש"י בהערת הרב בעל מערכי לשון סס), והיה נחמונת הכוכבים כוננ שדמה להם כדמות חרגל כמו שיש לזו כדורות כוכבי החגירה (טהיערקרייז) עקרב וסרטן. (יא) על-ח-ל, כי ממלכו'רות חפש כורש, וכן אמר (עזרא א' ב') כל ממלכות הארץ נחן לי אלהי השמים (ראב"ע). והרד"ק כתב ר"ל על ארץ בבל, וגם זה נכון, כי הוא מדרך המליכה לקרוא החלק, ובפרט אם הוא החלק הנבחר, כגם הכולל בידוע. (יב) אויקר, לדעת הראב"ע והמפרשי' הכוונה כי ארץ בבל חשאר שמה מאין יושב ולא יאלא זה אדם כ"א על דרך זר, וכן תרגם הרב. והרד"ק פירש אם ירצה אדם לפדותם שלא יהרגום לא יקחו מדי ופרם משקל זהב שלא יהרגו אותם, ע"כ. ויש סמך לזה ממה שנאמר לקמן (פסוק י"ז) על מדי אשר כסף לא יחשבו וזהב לא יחפזו בו, ולפ"ז יתורגם: „וועהרטער ווהכע זיך ז. ז. וו.“ (יג) על כן, כלומר למען הביא עליהם את הבעה הזאת אשר פקדתי עליהם, לכן ארגיז שמים עד שתרעש הארץ, וכל זה משל על בליון שיטף כדוד מדברי היבאים. (יד) כצבי מדה, הוכון בדעת הרד"ק שהענין על האנשים מעם אשר שהיו כבבל אם שהיו מאנשי המלחמה אשר הסתחמו עליהם או שהיו סוחרים וכנעני ארץ שבאו לבבל רובלת העמים לעשות שם קנין ומקזר, וכן נאמר בירמיהו (נ"ז) על בבל: ואל כל הערב אשר בתוכה. ויאמר כל בני מדי וכל ארץ ואלו מקבץ, כי ילאו בחפזון כל אחד ואחד יאחו דרכו לבדו ולא כדרך עובדי דרכים בארצות הקדם לנסוע בארצות (חין קהרמזוונען) כי יהיו נחומים לדרכם, וכן אמר ירמיהו (שם פסוק ח') נדו מחוק בבל וגו' והיו כעמודים לפני לאן. איש אל עמו, כן נאמר גם בירמי' (שם פסוק ע"ז). (טו) כל הנמצא, מעם אשר שלא נס לנפשו ידקר. וכל הנספה, עיין רש"י, וכן כתב הרד"ק, כי יסף וספה אחד נענין, ויראה כי בכלל נמלת נספה שתי הוראות יחד מן יסף ואסף כלומר מי יסף עליהם (נספה להם) ויאסף עמהם אל העיר מזור, גם הוא יפול עם יושבי העיר בהרג. ונראה שגם רש"י כוון לזה, וכן אמר ירמי' (שם פסוק ל"ז) חרב אל סוסיו ואל רכבו ואל כל הערב אשר בתוכה. (טז) ועלליהם, יספר הכתוב את המוענות האכזריות אשר יעשה חיל פרס ומדי לאנשי בבל, אמר כי אלה ינפלו עולליהם בעוד שאחרים ישו הנחמים וישכנו עם גשיהם, כן יראה לי כוונת הפסוק, שאם לא נפרש כן, אזי לא ישמור הכתוב ערך המדרגה (דיו טטייגערונג) מן הקל אל החמור, נאשר יבין המשכיל בדרכי המליכה.

(יו) הנני מעיר עליהם את מדי דריוש המדי הרג את בלשצר וכן הוא אומר ביה בליא קטיל בלשצר (דניאל ה') ודריוש מדאס קביל מלכות' (שם ו'): וזהב לא יחפלו בו-אין חוששי' כי אם להרוג ולהנוק' על כל הרעה אשר עשו מלכי בבל לנל העמיו': (יח) וקשתי' של בני מדי-נערים. של בבל: חרענה. חבקעה. נחיליה' אשר יורו בקשחותיהם: ופרי בטן. עוללי' דקי': (יט) והיתה בבל. שתי פורעניות באו לה בשתי שנים דריוש הרג בלשצר ומלך שנה ולשנה השנייה נהפכה כמהפכת סדום מן השמים וכן שנינו בסד' עול' (ירמיה נ"א) ובא בשנה השמועה הזאת של דריוש ואחריו בשנ' השמוע' והיתה בבל לבי ממלכות וגומר שהית' מלכ וראש הממלכו' ושהית' תפארת גאון בשדי' עתה והיתה כמהפכת סדום: (כ) ולא יהל לא ערבי. כמו לא יאהל לא יפרוש שם אהל אפי' ערבי' שדרכם לשנת באהלים ולהסיע מקניה' ממקום למקו' לא תמל' חן בעיניה' לתקוע שם אהליה' בי אף למרע' לאן לא תהי' ראויה.

(יז) הנני מעיר עליהם את-מדי אשר-כסף לא יחשבו וזהב לא יחפצו-בו: (יח) וקשחות נערים חרטשנה ופרי-בטן לא ירחמו ער-בנים לא-תחוס עינם: (יט) והיתה בבל צבי ממלכות תפארת גאון בשדים כמהפכת אלהים את-סדם ואת-עמרה: (כ) לא-תשב לנצח ולא תשכן עד-דור ודור ולא-יהל שם ערבי ורעים לא-ירבצו שם: (כא) ורבצו-שם ציים ומלאו בתיהם אחים ושכנו שם בנות יענה ושעירים ירקדו-שם:

וענה

אל תתמ' על לא יהל הנבא' באלו היתה בו אל"ף כי הרבה מקומו' יש שהנרת קיל האות בשקים אות וכן (אייב ל"ה) מלפנו מבהמות ארץ כמו מאלפנו וכן (משלי י"ז) שקר מזין על לשון הות כמו שקר מאזין: (כא) ציים. ת"י תשון הם נמיות מרטרני"ג בלע"ז: אוחים. לא ידעתי מה מין חיה הם. אומי'. לשון קולים ואוחים ודכדכים: ושעירים. שדים:

וענה

ב א ו ר

(יז) אח מדי, הנה בבל נלכד ע"י דריוש המדי כמפורש בספר דניאל, ונוכח אך נספח אליו, ולכן היה עם מדי העיקר עד אשר מלך בורש, ואז נזכר תמיד פרס ומדי בהקדם פרס למדי. כסף לא יחשבו, לא יקחו כפר לנפש. (יח) וקשחות, כמ"ש רש"י עינין שם. והנה אנשי מדי המה מפוארים בספרי הקדמונים כיהמה נוסקי קשת, וכן אמר ירמיה (נ' מ"ב) קשת וכידון יחזיקו אכזרי המה ולא ירחמו. (יט) והיתה בבל, אמר הרד"ק וז"ל: והעיר

בבל

(יז) זיעהע, איך רענע אויף ווידער זיא דיא מעדער, וועלכע זילבער ניכט אכטען,

אונד אן גאלר קיינען געפאללען טראגען.

(יח) אינד דיא באגען ווערדען יינגלינגע צערפליישען,

דער לייבעספרוכט ערבארמען זיא זיך ניכט,

אויף קינדער בליקעט שאגענד ניכט איהר אויגע.

(יט) זא ווירד בבל, דער שמוק דער קאניגרייכע,

דיא צירדע דעס שטאלצען כשרים,

וויא דיא צערשטארונג גאטטעס,

סרום אינו עמורה.

(כ) ניכט בעועטצט ווירר'ס עוויג,

ניכט בעוואהנט פיר אונד פיר,

ניכט צעלטעט דארט דער אראבער,

אונד הירטען לאגען זיך ניכט דארט.

(כא) עם לאגען דארט נור שטעפפענטהיערע,

עם פיללען איהרע הייוער אוהו'ס,

עם וואהנען דארט נור שטרויסע,

אינד וואלדטייעל היפען הערום אללדארט.

עם

בבל שמלכו עליה דרוז
ונורז ושהיא היום אינה
בבל הקדומה, כי אותה
החריב דרוז וננה עיר
אחרת באותה הנקעה היא
שמה בבל עד היום ע"כ
(ועיין רש"י). והנה מה
שאמר שבבל החדשה עוד
עומדת על חלה עד היום
הזה, אין ספק שכוונתו
על העיר בתגדחד שהיתה
עוד עיר מפוארה בימי
הרד"ק, (ועתה גם היא
שאמה ותחתיה עיר קטנה
שם ושמה חירחק מרחבי),
רק כפי דעת יודעי העת'
אם גם החריב כורש את
בבל, הנה לא שמה אז
לחל עולם ולא הייתה חרב'
מאין יושב, גם לא בנה
עיר אחרת במקומה, אך
העיר בתגדחד נבנת' במא'
השנית לאלף החמישי.
אול' באמת ניעודי הנבוא'
אין מן ההכר' שהיו רלוסי',
אבל יתכן שהיעוד האחד
יהיה לזמן קרוב והשני לזמן
רחוק, אך אם שניהם המה
בפרשה אחת, כי עיני

הנביא לפי למרחוק, ראה והביט עד סוף כל הדורות כל הנעשה תחת השמש, ולזה נדמו
הקורות לעמים שונים נאלו המה באו בזה אחר זה. (כ) ולא יחל, עיין רש"י, אמר שלא
לבד שלא תהיה עוד עיר נושבת מכתי אננים והיכלי ענן, אבל גם ערבים ורועים לא יאכלו
שם, ובאר הטעם כי ונבנו שם וגו' כלומר אף שבבל על שפת הנהר מקום מרעה הלאן נבואת
דא, מ"מ לא ירעוש מיראת החיות (מדברי הרד"ק ביתר באור). (כא) ציים, חיות השוכני'
בארץ ליה, (ראב"ע ורד"ק), ונראה לי שגם זה טעם יונתן שחגס תמון, כי תמון
הוא לדעתו מן תמה שענינו מדבר (עיין ערוך ערך תמה הוראה ב') והוא מן תמה שענינו
פליאה (פערזוואונדערן, טטוינען) תמה אני, וזה נענין שממה והשחומס בעברית, וכן תרגום
הרב. אחים, אמר הראב"ע אין לו אח, והם חיות שמשחומס כל רואם, ע"כ. הנה וקרא
כן לפי שרואהו יקרא: האח! שהוא גם קריאת השחוממות והיגון ואמר אח אל כל תועבות
דעות (יחזקאל ו' י"א), ולדעת חכמי העמים הם העופות הטורפות אשר ישנו בנתי
החובות כל היום, ובליה יעופפו לטרוף טרף, וישמיעו קול יללה ונאקה. וגם הראב"ע אמר
בסיף דבריו: ויתכן כי אחים המה עופות והוא הנכון, וכן תרגום הרב. ושעירים, כל
המפרשים הקדמונים פירשו שדים, כי האמונה שבמדבר שממה ישנו מלאכי רעים כבר נפולה
מני אז על פני כל הארץ, וגם חז"ל החזיקו בה (ועיין מה שכתבנו לספר ויקרא על עיני
עזאל בנאור דברי הראב"ע), והנה בל איש ירחק ממקום מסכן שדים ורמות נעות, וגם ידעת
כי ההמון ישנו שהאחים (חילען) המה רק רע יבשרו, ואחים המה למלאך משמים, וכבר
תרגם, "ווח'דטייענען" והוא ממיני הקופים (הפפען).

(כב) וענ' אי' באלמנותיו. ויגורו חתולים בארמנותיו וענ' כמו וענת' שמה הושע (צ') ומעונותיו טרפה (נח' ג'). ויש לפרש עוד וענה לשון עניית קול: ותנים. יענו בהיכל עונג שלהם: וישיה. ימי טונחה לא ימשכו כי כנר הינטקו ישראל (ירמיה כ"ט) לפי מלאת לבבל שנעי' שנה אפקיד אחנס וחות' פקיד' על ידי בורש מלך פרס שיטול המלוכה מכלל אחר דריוש המדי כי שניהם מדי ופרס נתחברו עליהם והתנו כיניה' אי' מינן מלכני מניינו הפרני:

(כג) וענה אים באלמנותיו ותנים בהיכלי ענג וקרוב לבוא עתה וימיה לא ימשכו:

י ד

(א) כי ירחם יהוה את יעקב ובחר עוד בישראל והניחם על אדמתם ונקוה הגר עליהם ונספחו על בית יעקב:

י ד (א) כי ירחם ה' את יעקב. לשמור להם הנטח גאולתם מיד בבל: ובחר עוד בישראל. לעתיד יגאל' גאול' שלימ' ונספחו. ונוספו וכן ספחני נא (שמואל א' ב') וכן מהסתפת בנחלת ה' (שם כ"ו). (ב) והתנחלוס. יהיו ננחלי' מהס וכן והתנחלת' אותם (ויקרא כ"ה): ורדו. לשון רידוי ונגיש' כמו לא חרדה נו (שם): (ג) ביום הניח ה' לך. לישראל הכתוב מדבר: מעלכך ומרגזך. שעלכך והרגזך מלך בבל ובראותך מפלתו ינוח לך כי תלא חפשי: מדהנה

(ב) ולקחום עמים והביאום אל מקומם והתנחלוס בית ישראל על אדמת יהוה לעבדים ולשפחות והיו שבים לשביהם ורדו בנגשיהם: (ג) והיה ביום הגיית יהוה לך מעצבך ומרגזך ומן העבדה הקשה אשר עבד-בך:

ב א ו ר

(כב) וענה מענין הרמת קול. אים, שם חיה מחיות המדבר (רד"ק), ויהיה אי כמו עיי השדה בחילוף עי' באל"ף, והרב חר"ג, היינענדעם געטהיער" ויהי' אי מענין תאניה ואניה שענינו יללה. והראש"ע פירשה הרבוי מן איה, כמו איה ודיה. ושנעים הזקנים ה גתיקי אים, עועולסלענ" טויערן" והיא חיה דמיונית (חיון פאבעוהתפטעס טהיער) כנודע, אשר ממחניו ולמעלה יש לו דמות אדם ולמטה מהם דמות סוס או חמור. והזכס געועניוס השתדל לסקור על טעם ההעתקה הזאת. ולי נרא' ששאנו, שהחמור נקרא כן לפי שקילו דומה להבנת, חיי" או "חיי". באלמגחיו,